

KAPITTEL 12

Det store bildet: En kartlegging av faget sal og scene i Norge i 2019

Solveig Salthammer Kolaas

Nord universitet

Jens Knigge

Nord universitet

Abstract: The (elective) school subject *sal og scene* (stage and scene) was introduced as a multi-aesthetic arts education subject at Norwegian secondary schools in 2012. The main objective of the subject is to create and perform various audiovisual or scenic expressions and productions. The purpose of this article is to provide a picture of what characterizes the subject *sal og scene* in the Norwegian school in 2019. The data for the article is generated through a nationwide questionnaire survey among subject teachers. The study is designed as a quantitative study in an exploratory design, and the analysis is conducted as descriptive statistical analysis. Results show that 70,3 % of schools in Norway offer the subject as an elective subject, 73,8 % of the pupils participating in the subject are girls, and 61,4 % of the teachers are women. Further results show that the most common forms of scene production in the subject are theatre and musical theatre productions, 77,29 % of the teachers have some form of arts education, and music is the most commonly represented artform in the teachers' areas of competence. Results also show that the subject has a position of high status in the school's management, and that 46% of the teachers teach the subject alone, without collaborating with other teachers.

Keywords: arts education, elective in secondary school, musical theatre, performing arts, questionnaire survey

På 80- og 90-tallet var valgfag et litt ubestemt fenomen i ungdomsskolen, med fagtilbud som for eksempel skoleradio, mopedopplæring, maskinskriving, foto, sjakk, badminton og tysk. Med L-97 (Kirke, undervisnings- og forskningsdepartementet, 1996) ble valgfagene i realiteten erstattet av fremmedspråk 2, og i 2012 ble valgfagene gjeninnført i ungdomsskolen etter i praksis å ha vært borte fra skolen siden 1997.

Valgfag i dag er noe ganske annet enn i perioden før 1997. Hensikten med den nye valgfagsordningen er ifølge Kunnskapsdepartementet at den skal føre til økt motivasjon og læring, bidra til helhet og sammenheng i opplæringen og skape en mer variert skole (Utdanningsdirektoratet, 2012, s. 1). Det er tydeligere ambisjoner om læringsutbytte, og det blir lagt vekt på at elevene skal arbeide praktisk i faget de velger som valgfag. I dag finnes 15 ulike fag skolene kan tilby som valgfag, og hver skole er pliktig til å tilby minst to av dem (Utdanningsdirektoratet, 2018). Alle valgfagene har egne læreplaner, og målinger fra 2018 viser at de største valgfagene på landsbasis er *fysisk aktivitet og helse, sal og scene*¹ og *natur, miljø og friluftsliv*. Målingene viser at 55 % av elevene velger ett av disse tre fagene, at sal og scene er det nest største faget med en prosentvis andel på 12,38 % og at jenter velger sal og scene i større grad enn gutter, med en prosentvis fordeling på 77,6 % jenter og 22,4 % gutter (Utdanningsdirektoratet, 2018).

Hensikten med denne artikkelen er å gi et bilde av hva som kjennetegner valgfaget sal og scene i Norge i 2019. Med utgangspunkt i en landsomfattende spørreskjemaundersøkelse blant lærere som underviser i faget undersøker vi alt fra innhold, arbeidsformer, organisering og status til hvilken kompetansebakgrunn lærerne som underviser i faget har. Dette gjør vi gjennom først å posisjonere studien i forhold til tidligere forskning, for videre å presentere spørreskjemaundersøkelse som metode for datainnsamling. Analyseresultatene presenterer vi i fire bolker: (1) skolene, (2) elevene, (3) lærerne og (4) faget sal og scene. Til slutt oppsummerer vi resultatene i en beskrivelse av hva som kjennetegner faget sal og scene og hvilken praktisk og teoretisk relevans denne studien kan ha for faget og for forskning på feltet.

1 Fra høsten 2020 har faget fått nytt navn: produksjon for scene <https://www.udir.no/lk20/soso1-02>

Sal og scene er ett av mange valgfag. Det er grenseoverskridende, det representerer alle de estetiske fagområdene i skolen og det kan benevnes som tverrestetisk eller flerkunsthaglig i betydningen at flere kunstfag er representert. Vi har valgt å benevne sal og scene som et samkunstlig fag. Begrepet rommer et utvidet meningsinnhold i form av krav om aktiv samhandling, både mellom de ulike fagene og mellom aktørene som deltar i produksjonene (Kolaas & Angelo, 2021).

Læreplanen i valgfaget sal og scene

I sal og scene er alle scenekunsthagene og de estetiske fagområdene i skolen samlet i ett tverrestetisk fag. Faget har en relativt åpen læreplan som legger til rette for ulike tilnærminger, og vi erfarer fra for eksempel praksisbesøk og lærersamtaler at faget gjennomføres svært ulikt fra skole til skole. Dette støttes i en evalueringsrapport om valgfagene i Norge fra 2015 (Dæhlen & Eriksen, 2015). Funn i rapporten viser at valgfagene gjennomføres på ulike måter på de forskjellige skolene, og at det først og fremst er lærerne ved hver enkelt skole som utvikler lokale læreplaner for sitt fag. I rapporten hevdes det også at gjennomføringen på ulike skoler i stor grad gjenspeiler lærernes interesser og kompetanse, noe som er mulig fordi de sentrale læreplanene blir vurdert som svært generelle (Dæhlen & Eriksen, 2015).

I læreplanen for faget står det at elevene skal «gjennom praktiske prosesser skape og formidle ulike audiovisuelle eller sceniske uttrykk og produksjoner» og at lærerne skal «legge til rette for mestringsopplevelser og motivere for læring» (Utdanningsdirektoratet, 2012, s. 1). Faget omfatter to hovedområder: *skape* og *formidle*. Hovedområdet *skape* omhandler prosessen fra idé til produksjon. En slik produksjon kan være et omfattende og komplekst arbeid, og elevene skal få innblikk i alle sider ved produksjonen – alt fra utøvende scenekunst og redigering til arbeid med lys, lyd, regi, koreografi, scenografi, kostymer, sminke, markedsføring og økonomi (Utdanningsdirektoratet, 2012). Det andre hovedområdet, *formidle*, omfatter selve presentasjonen av produksjonen. Her er kommunikasjon med publikum, valg av spillested, presentasjonsform og kunstneriske virkemidler sentralt (Utdanningsdirektoratet, 2012).

Størrelse på produksjonene er ikke omtalt i læreplanen, så det er muligheter for å gjøre både store og små produksjoner.

Selv om sal og scene er et relativt nytt fag i norsk sammenheng, har faget sin historie. Faget støtter seg både på musikk, drama, dans og kunst og håndverk. Våre erfaringer antyder at faget kan variere mellom å være et rent dramafag, et rent musikkfag, et «frifag» der elevene underviser hverandre, eller det kan være et scenekunsthøgskolefag med høyt kvalifiserte lærere. Dette gjør det interessant å spørre: Hva kjennetegner faget sal og scene i Norge i dag?

Tidligere forskning

Søk i Oria, Utdanningsdirektoratets databaser og flere typer handsøk (Krumsvik, 2016), viser at det finnes flere rapporter om valgfagene i Norge i dag generelt, men at det finnes svært begrenset forskning spesifikt på faget sal og scene. Om valgfagene generelt finnes én større evalueringsrapport, gjennomført av NOVA på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet (Dæhlen & Eriksen, 2015). Rapporten bygger på en kvalitativ kasusstudie av 12 ungdomsskoler fra ulike deler av landet og datamateriale fra en av de såkalte «spørringene» (halvårlige undersøkelser rettet mot skoler og skoleeiere), gjennomført av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) i 2014. Evalueringsrapporten konkluderer blant annet med at gutter og jenter gjerne velger ulike fag, at mange valgfag gjennomføres med små økonomiske og materielle ressurser og med stor lærerdrivkraft, og at valgfagene ser ut til å bidra til økt skolemotivasjon (Dæhlen & Eriksen, 2015). Det finnes årlige statistikker som viser tall på antall fag som tilbys ved skolene, antall elever som velger de ulike valgfagene, kjønnsfordeling og karaktersnitt (Utdanningsdirektoratet, 2018). Disse rapportene og statistikkene omhandler valgfagene generelt, og i liten grad de enkelte fagene.

Resultater i vår studie viser at musikkteaterproduksjon er av de vanligste produksjonsformene i faget i 2019 (i tillegg til teaterproduksjon, jf. analysedelen nedenfor). Musikkteater som arbeidsform er samkunstlig i sin egenart, og kan i så måte relateres til hensikten med faget sal og scene. Forskning om dette anser vi derfor som relevant for vår studie, og med

den argumentasjon har videre litteratursøk blitt gjort på «musikkteater i skolen», «skolemusikal» og «musikal i skolen». Inkluderings- og ekskluderingskriterier for relevansberegning har vært at konteksten for det samkunstlige arbeidet skal være i en nordisk skolekontekst, og konseptuelle kriterier har vært at det estetiske arbeidet skal være prosjektbasert og tverrfaglig i form. I disse søkene finner vi blant annet en svensk doktorgradsavhandling om møter, makt og musikk i skolemusikalprosjekt (Edberg, 2019). Edberg har i denne avhandlingen gjort en forskningsgjennomgang vi har brukt som grunnlag for videre søk. Der finner vi blant annet litteratur om hvordan arbeid med skolemusikal kan føre til samhold mellom elever, lærere og andre ved en skole (Bobetsky, 2009), om lærerrollen i arbeid med skolemusikal (Nilsson, 2011), om produksjon av opera og musikaler i skolen (Notland, 2011) og om hvordan arbeid med skolemusikal forutsetter et grenseoverskridende samvirke mellom flere emner og uttrykk (Nielsen, 2010). Denne litteraturen er skrevet ut fra en kontekst der det obligatoriske skolefaget musikk danner premisset for det samkunstlige arbeidet. Spesifikt om faget finner vi kun en masteroppgave med tittelen *Sal og Scene: en studie av elevers perspektiv på praktisk-estetisk undervisning* (Rønning, 2019), som viser at faget i stor grad møter læreplanens forventninger om praktiske arbeidsformer, prosjektbasert arbeid og høy grad av elevmedvirkning. Ut over dette arbeidet finner vi ikke noe forskning på selve faget sal og scene. Kunnskap om et samkunstlig fag som valgfaget sal og scene fra et lærerperspektiv kan altså anses som et underforsket område, og der plasserer vi vårt kunnskapsbidrag til forskningsfeltet.

Metode

Design

Siden det fins svært begrenset forskning på faget sal og scene så langt, så vi det som hensiktsmessig å gjennomføre en deskriptiv tverrsnittstudie (f.eks. Miksza & Elpus, 2018, s. 17–30). Samtidig er designet eksplorerende i egenskap av at det ikke er teoridrevet eller hypotesetestende, og at vi i analysen søker etter strukturer, trender og mønstre i et datamateriale (Behrens & Yu, 2003; Tukey, 1977). Vi ønsket å utforske dagens situasjon

angående sal og scene i norske skoler ved å utvikle et spørreskjema og gjennomføre en spørreskjemaundersøkelse blant lærere som underviser i faget. Hoveddelen av spørreskjemaet består av spørsmål som blir behandlet og analysert kvantitativt, og det er disse som danner kunnskapsgrunnlaget for denne artikkelen.²

Populasjon, estimert utvalg og datainnsamling

Datamaterialet artikkelen bygger på er generert våren 2019, gjennom en landsomfattende spørreskjemaundersøkelse blant lærere som underviser i faget. Prosjektet er ikke meldt inn til NSD, da dette etter avtale ikke var nødvendig når svaropplysningene blir behandlet anonymt og ikke kan spores tilbake til avsender. E-postadresser til alle ungdomsskolene i landet (= populasjon) fikk vi tilsendt av Utdanningsdirektoratet. Vi sendte ut 1223 e-poster og fikk feilmelding på 70, så det reelle grunnlaget for antall mulige svar er 1153. Én fagansvarlig lærer ved hver skole ble bedt om å svare på spørreskjemaet. Estimeringen på bakgrunn av denne populasjonsstørrelsen gir en nødvendig utvalgsstørrelse på minst 289 skoler (konfidensnivå = 95 %; feilmargen = 5 %; Miksza & Elpus, 2018, s. 24–26).

Spørreskjemaet ble distribuert via en internettplattform (<https://www.socisurvey.de>) og det tok i gjennomsnitt 9 minutter ($SD = 6$ minutter) å fylle ut skjemaet. Skjemaet inkluderte spørsmål som kan systematiseres på fire områder: (1) skolene; (2) elevene; (3) lærerne; (4) faget sal og scene. Hvert område har flere delspørsmål og spørreskjemaet består av totalt 24 spørsmål. Utforming av spørsmålene i skjemaet ble gjort med bakgrunn i at vi ønsket et bredt bilde av faget. Vi ønsket kvantitative data i form av antall elever som velger faget, antall lærere som underviser i faget, fordeling av kjønn og hvilke type produksjoner som gjøres i faget, og vi ønsket informasjon om hvilken formell utdanning og kunstfaglige kompetanse lærere som underviser i faget har, hvem som bestemmer innholdet i faget, i hvilken grad faget verdsettes blant kolleger og ledelse og i hvor stor grad læreplanen er styrende for innholdet i faget. 15 av spørsmålene er lukkede

2 Spørreskjemaet inneholder også kvalitative spørsmål om fagets betydning for elevers læring, men dette materialet blir behandlet i en annen artikkel (Kolaas & Angelo, 2021).

spørsmål med svaralternativ i form av avkrysning, gradert skala eller rene tall, tre har åpne kommentarfelt i tillegg. Ni av spørsmålene krevde svar i fri tekst.³

Analysemetode

Analysen av de 20 første spørsmålene i spørreskjemaet danner forskningsmaterialet for denne artikkelen, og er gjort som deskriptiv statistisk analyse. Målet i statistisk analyse er å oppsummere og organisere store mengder datamateriale. Analysemetoden kan for eksempel være hensiktsmessig for å identifisere og visualisere trender og gi klarhet og orden i store mengder data (Miksza & Elpus, 2018, s. 4). Datamaterialet artikkelen bygger på består av 391 innsendte svar på et spørreskjema, noe som kan karakteriseres som et relativt stort materiale å orientere seg i. Gjennom å organisere og visualisere det kvantitative datamaterialet kan deskriptiv, statistisk analyse benyttes for å skape orden og formidle den informasjonen som ligger i materialet (Miksza & Elpus, 2018, s. 31–46). I tillegg til deskriptiv statistikk blir også inferensstatistiske metoder (*t*-test, variansanalyse) brukt når forskjeller mellom grupper eller sammenhenger mellom variabler skal testes på signifikans (Miksza & Elpus, 2018, s. 47–67). Som analyseverktøy har vi brukt datavarene SPSS 27 og JASP 0.14.1.

Svarene som er skrevet i fritext er kodet og kategorisert tematisk med mål om å skaffe oversikt over tekstmaterialet (Kvale & Brinkmann, 2015). Koding bryter ifølge Kvale og Brinkmann (2015) en tekst ned i mindre enheter, og er i denne sammenhengen gjort som datastyrt koding, da dette har vært mest hensiktsmessig for å få svar på hva datamaterialet har å tilby av informasjon. Kodingen er gjort som forberedelser til videre deskriptiv statistisk analyse.

3 Hele spørreskjemaet er tilgjengelig på «Open Science Framework» (OSF): https://osf.io/6kfeg/?view_only=82867d36b06a44deaea59f2f5ad2459d.

Resultat

Utvalgsstørrelse

Vi fikk svar fra 391 skoler, dvs. klart mer enn estimeringen av nødvendig utvalgsstørrelse, som hadde krevd minst 289 skoler (se ovenfor). Siden spørreskjemaet ble sendt til alle skoler med (fungerende) e-postadresser, tilsvarende $N = 391$ en svarprosent på 33,91 %. Internettbaserte surveys har ofte en svarprosent under 20 %, og sett i lys av det er resultatet positivt. Likevel tilfredsstillende realisert svarprosent ikke kravet man vanligvis stiller til en representativ studie der svarprosent bør ligge over 50 %, eller helst over 60–70 % (Holand, 2018; Miksza & Elpus, 2018, s. 28–29). Utfordringen med studier som har for lav svarprosent er at analysene delvis kan ha «non-response bias», det vil si at variasjonen som kan antas å eksistere i populasjonen ikke blir representert på tilstrekkelig måte (Miksza & Elpus, 2018, s. 28). For å sikre og vurdere representativiteten (Miksza & Elpus, 2018, s. 28–29) har vi blant annet sjekket forskjeller mellom «early» og «late responders», og framfor alt sammenlignet utvalgets karakteristikk med populasjonens karakteristikk (skoler per fylke, kjønnsfordeling blant lærere og elever, andel elever som velger sal og scene).⁴ De gjennomførte analysene viser at datamaterialet ganske presist gjenspeiler fordelingen av ungdomsskoler per fylke og likeså den nasjonale kjønnsbalansen når det gjelder lærere som underviser på ungdomstrinnet (61 % kvinner nasjonalt; Utdanningsdirektoratet, 2015, s. 132; 61,4 % kvinner på de skolene som deltok i vår studie). Det samme gjelder når vi sammenligner kjønnsfordelingen til elevene som velger valgfaget sal og scene nasjonalt (77,6 % jenter; Utdanningsdirektoratet, 2018) og andel jenter som velger faget på de skolene som er representert i vår studie (73,8 %). Dessuten ser vi at det på landsbasis er 12 % av elevene i ungdomsskolen som velger sal og scene (Utdanningsdirektoratet, 2018), mens det bare er en minimalt høyere andel (13,4 %) i vår studie. Basert på disse analysene er det fortsatt ikke sikkert at datamaterialet kan anses som representativt for hele Norge, ettersom vi ikke kan kontrollere en respons bias i henhold til variabler som potensielt kan være relevante, men som ikke var

4 Se «bias check»-analysene som inneholder detaljert informasjon og som kan lastes ned fra OSF: https://osf.io/6kfg/?view_only=82867d36bo6a44deaea59f2f5ad2459d

inkludert i spørreskjemaet. Men de kontrollerte variablene støtter antagelsen om datamaterialets reliabilitet og validitet.

Analysen av spørsmålet «Tilbyr din skole *sal og scene* som valgfag?» viser at 29,7 % av skolene ikke tilbyr *sal og scene* som valgfag, og disse skolene har derfor ikke fylt ut spørreskjemaet videre. 275 svar utgjør derfor grunnlaget for analysen av de resterende spørsmålene. I tillegg har vi sjekket *missing values* (= en person som ikke svarer / som hopper over et spørsmål) per spørsmål og de varierer mellom 0 og 32 %; gjennomsnittlig 21,9 %.

Analyser

Vi vil nå presentere resultatene fra analysen i fire bolker: (1) skolene; (2) elevene; (3) lærerne; (4) faget *sal og scene*. I bolk 1 kommer resultater om skolenes størrelse og antall skoler som tilbyr faget *sal og scene*. Bolk 2 omhandler antall elever som velger faget og kjønnsfordeling i elevmassen. I bolk 3 presenterer vi resultater om antall lærere som underviser i faget, kjønnsfordeling, lærernes formelle og uformelle kunstfaglige kompetanse, lærernes motivasjon for å undervise i faget og om lærernes samarbeid. Bolk 4 handler om fagets innhold og struktur: hvilke produksjoner som gjøres, i hvilken grad læreplanen er styrende for virksomheten, hvordan elevene organiseres og hvordan faget verdsettes blant skolens ledelse og kolleger som ikke underviser i faget.

(1) Skolene

Tabell 1. Hvilke fylker tilbyr faget *sal og scene* som valgfag?

	Tilbyr skolen <i>sal og scene</i> ?		Total
	ja	nei	
Akershus	32 82,1%	7 17,9%	39
Aust-Agder	5 83,3%	1 16,7%	6
Buskerud	13 81,3%	3 18,8%	16
Finmark	11 64,7%	6 35,3%	17

(Fortsatte)

Tabell 1. (Fortsatte)

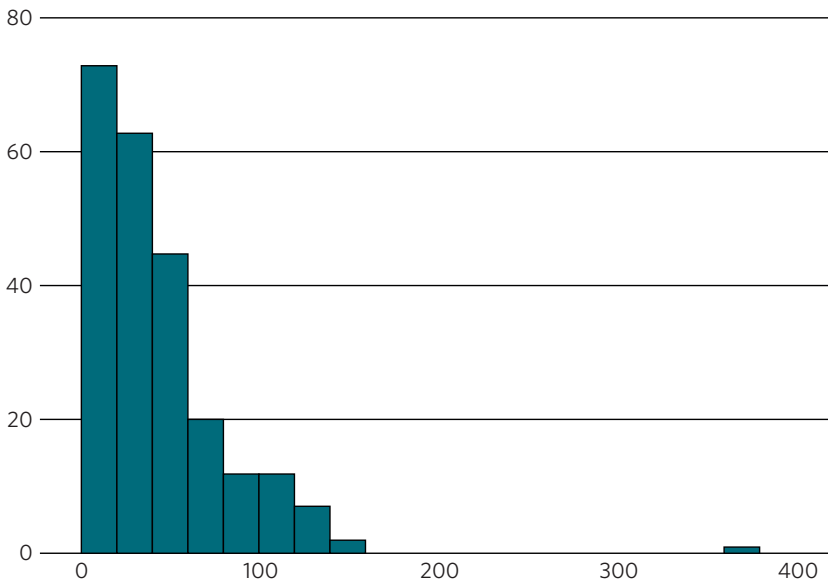
	Tilbyr skolen sal og scene?		Total
	ja	nei	
Hedmark	9 64,3%	5 35,7%	14
Hordaland	21 75,0%	7 25,0%	28
Møre og Romsdal	26 68,4%	12 31,6%	38
Nordland	15 42,9%	20 57,1%	35
Oppland	12 80,0%	3 20,0%	15
Oslo	23 76,7%	7 23,3%	30
Rogaland	19 70,4%	8 29,6%	27
Sogn og Fjordane	7 63,6%	4 36,4%	11
Telemark	4 36,4%	7 63,6%	11
Troms	11 47,8%	12 52,2%	23
Trøndelag	35 79,5%	9 20,5%	44
Vest-Agder	7 63,6%	4 36,4%	11
Vestfold	6 100,0%	0 0,0%	6
Østfold	19 95,0%	1 5,0%	20
Total	275 70,3%	116 29,7%	391

70,3 % av skolene i Norge tilbyr sal og scene som valgfag. Spørreskjemaundersøkelsen gir grunnlag for å presisere dette bildet på fylkesnivå, og viser at Vestfold er fylket der sal og scene tilbys ved størst andel skoler. Der tilbyr 100 % av skolene sal og scene som valgfag. Telemark

er i andre enden av skalaen, der tilbys faget ved 36,4 % av skolene. Disse tallene må ses i lys av at de to fylkene også er blant de fylkene som har lavest svarprosent i spørreskjemaundersøkelsen. Trøndelag er fylket med flest svar, her har 44 skoler sendt inn svar (37 % av populasjonen på fylkesnivå), og analysen viser at 79,5 % av disse tilbyr sal og scene som valgfag. Det fylket som har størst svarprosent, og dermed også kanskje størst representativitet, er Møre og Romsdal (48 % av populasjonen på fylkesnivå). Der viser analysen at 68,4 % av skolene tilbyr sal og scene som valgfag.

(2) Elevene

Resultatene fra analysen (figur 1) viser at en gjennomsnittlig elevgruppe i sal og scene er på 41,35 elever ($SD = 38,36$). Analysen viser at det gjennomsnittlig er 307 elever per skole, og det betyr at gjennomsnittlig 13,4 % av elevene ved hver skole velger sal og scene som valgfag.

Figur 1. Antall elever i valgfaget sal og scene (y-akse) antall skoler (x-akse)

Studien vår gir ikke grunnlag for å si noe om hvor mange og hvilke valgfag hver enkelt skole tilbyr, så dette tallet kan naturligvis leses ulikt ut

fra hvor mange fag elevene har å velge i. Men tallet samsvarer i stor grad med statistisk informasjon som viser at 12,38 % av elevene valgte sal og scene i 2018 (Utdanningsdirektoratet, 2018). Dessuten viser vår studie at kjønnsfordelingen blant elevene som velger faget er 73,84 % jenter og 26,16 % gutter, og dette resultatet samsvarer også godt med opplysninger fra Utdanningsdirektoratet (2018), som viser en fordeling der 77,6 % jenter og 22,4 % gutter valgte faget i 2018.

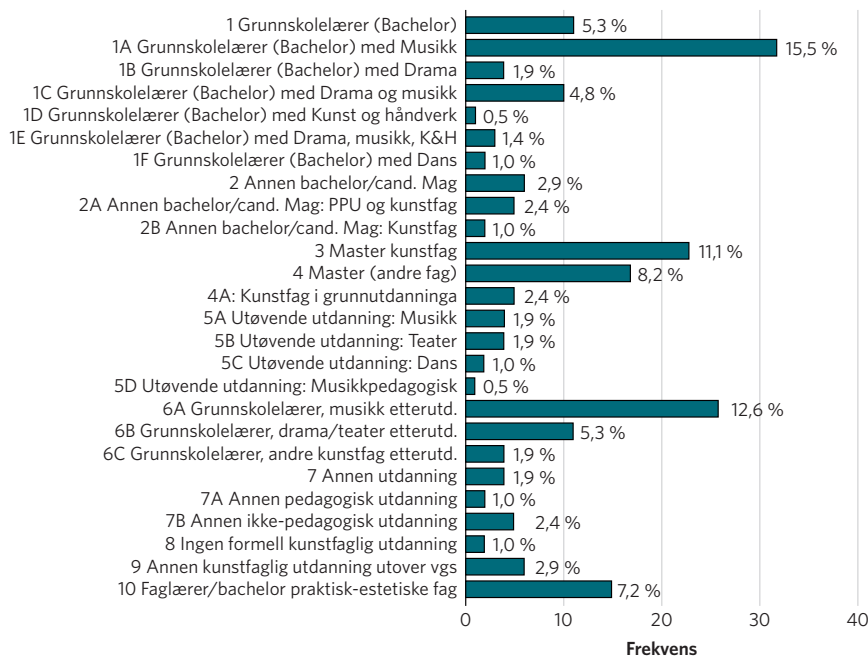
(3) Lærerne

Analysen angående *antall lærere* viser at det gjennomsnittlig er to lærere ($SD = 1,37$; min.: 1, maks.: 9) ved hver skole som underviser i faget sal og scene. Mest vanlig er det å være én lærer i faget (38,9 %), og nest mest vanlig er det å være to (34,4 %). Det å være flere lærere enn tre er sjeldnere (tre lærere: 14,9 %, fire lærere: 5,9 % og fem lærere eller mer: 6 %).

Analysen viser også at *kjønnsfordelingen* mellom elevene samsvarer med bildet av kjønnsfordelingen blant lærerne: 61,4 % av lærerne som underviser i faget sal og scene er kvinner. Kjønnsfordelingen blant lærerne gjenspeiler den generelle kjønnsfordelingen blant lærere som underviser på ungdomstrinnet (se bias check over = 61 %), og utmerker seg derfor ikke spesielt i faget sal og scene. Det gjør det derimot på elevnivå, der vi ser at 77,6 % som velger faget er jenter.

I spørreskjemaet spurte vi etter hvilken formell utdanning lærerne hadde og hvilke kunstfag de hadde i utdanningen sin: «Hvilken utdanning har du, og hvilke kunstfag har du i utdanningen din?» Svarene på dette spørsmålet er skrevet som fri tekst. Svarene er forhåndskodet og kategorisert i følgende kategorier (se figur 2).

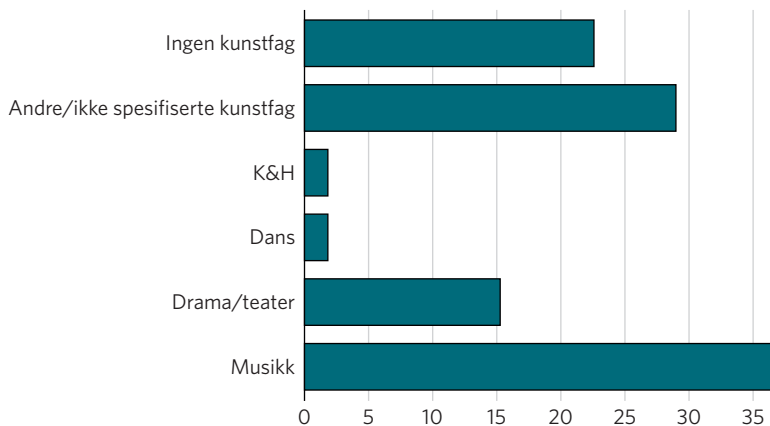
Den store hovedkategorien er lærere som har grunnskolelærerutdanning som formell utdanning, og vi valgte å dele denne kategorien i to: De som har kunstfag som en del av utdanningen (kat. 1 A-F) og de som har tatt kunstfag som etterutdanning (kat. 6). Den andre hovedkategorien er lærere som har masterutdanning. Her delte vi i to kategorier: De som har master i kunstfag (kat. 3) og de som har master i andre fag (kat. 4). Den tredje hovedkategorien er lærere som har utøvende kunstfaglig utdanning (kat. 5), og den fjerde er lærere med faglærerutdanning eller

Figur 2. Lærenes formelle utdanning (antall og prosent per kategori)

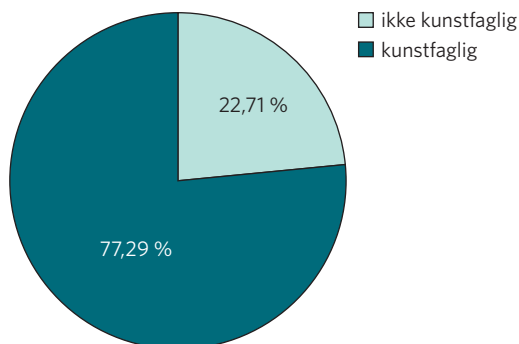
bachelor i praktisk-estetiske fag (kat. 10). En helhetslesing av materialet gir et klart bilde av at den største andelen lærere som underviser i sal og scene har grunnskolelærerutdanning som formell utdanning (kat. 1 og 6, til sammen 50,23 %), og at det kunstfaget som er klart mest representert blant alle lærere, uansett utdanning, er musikk (36,71 % av alle lærerne har musikk som fag i utdanningen; se fig. 3). Drama/teater (15,46 % av lærerne har drama/teater som fag i utdanningen) er det faget som er nest mest representert, mens dans (1,93 %) og kunst og håndverk (1,93 %) utgjør en betydelig mindre andel (9,61 %). Dessuten angir 28,99 % at de har andre eller ikke spesifiserte kunstfag i utdanningen sin (for eksempel filmvitenskap, teknologi og design eller faglærerutdanningen praktisk-estetiske fag).

Musikk og teater er også de fagene som er oftest representert blant de lærerne som har utøvende utdanning. Av de andre gruppene av en viss størrelse er det også verd å merke seg at 11,11 % av lærerne har master i et kunstfag og at 7,25 % har faglærerutdanning (bachelor) i et kunstfag.

Figur 3. Fordeling av fag i utdanningen (i prosent)

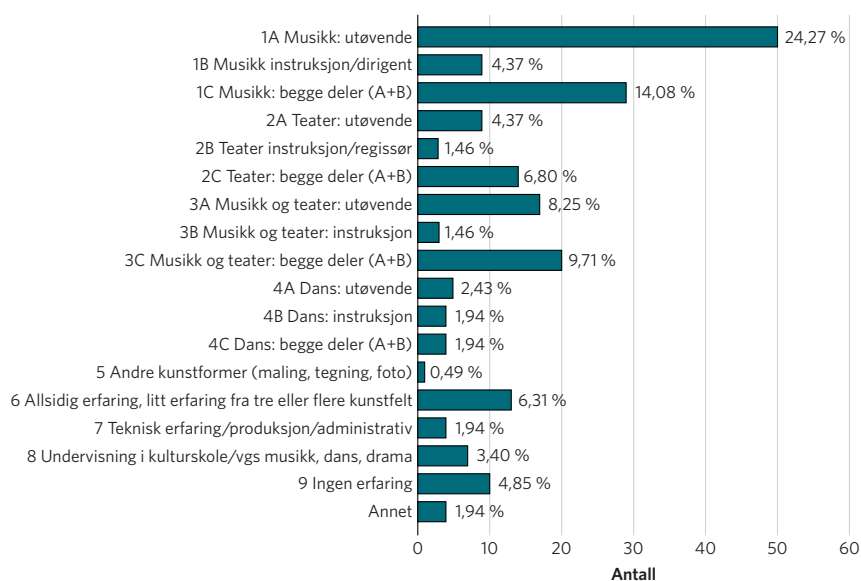
Det store bildet viser at 77,29 % av lærerne som underviser i faget sal og scene har formell kunstfaglig kompetanse, og at 22,71 % ikke har det (figur 4).

Figur 4. Lærernes formelle kompetanse: kunstfaglig vs. ikke kunstfaglig utdanning

Vi spurte også etter hvilken *annen relevant kunstfaglig erfaring* eller *ekstern kunstfaglig kompetanse* lærerne hadde («Hvilken annen relevant kunstfaglig erfaring eller ekstern kunstfaglig kompetanse har du utover din formelle utdanning?»). Svarene (N = 206) på dette spørsmålet er skrevet som fri tekst og forhåndskodet for videre deskriptiv analyse. Svarmaterialet er i hovedsak kategorisert etter fagområder (figur 5): *musikk* (kat. 1), *teater* (kat. 2), *dans* (kat. 4) og *andre kunstformer* (for eksempel kunst og håndverk og fotografering) (kat. 5), og innenfor disse videre delt

opp etter erfaringsform: *utøvende* (A), *instruksjon* (B) eller *begge deler* (både *utøvende* og *instruksjon*) (C). Mange av lærerne har erfaring fra både musikk og teater, og kombinasjonen *musikk og teater* utgjør derfor en egen kategori (kat. 3). I erfaringsformen *utøvende* har vi plassert alle som skriver at de driver med, eller har drevet med, *utøvende virksomhet* i en eller annen form, for eksempel synge i kor, spille i korps eller band, er skuespiller eller har danset eller deltatt i teatergruppe. Erfaringsformen *instruksjon* omfatter erfaring med ledelse og annen type instruksjon eller pedagogisk virksomhet innenfor fagområdet, for eksempel kor/korpsdirigent, teaterregissør eller danseinstruktør.

Figur 5. Lærernes annen kunstfaglige erfaring (utover formell utdanning)

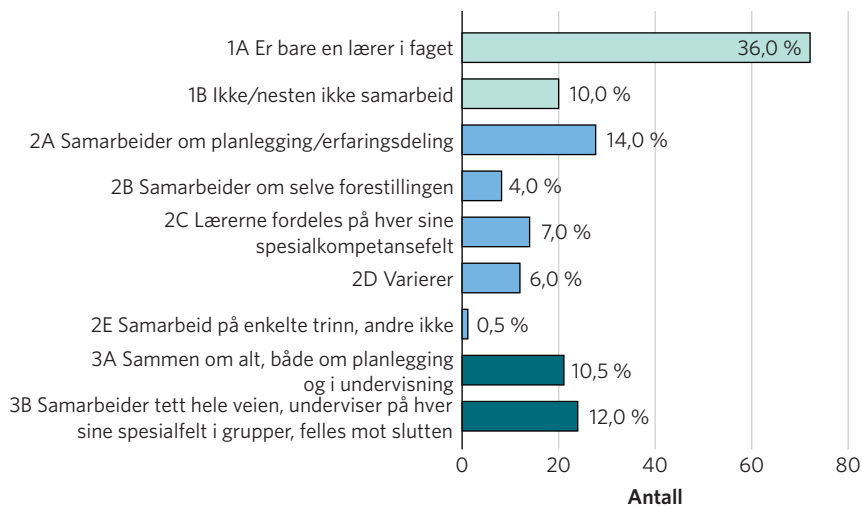
Svarmaterialet gir lite grunnlag for å si om lærernes erfaringer kommer fra det profesjonelle feltet eller fra amatørfeltet, da svært få presiserer det. Få presiserer også i hvilket *omfang* erfaringene deres er innenfor. Om «har sunget i kor» betyr at de har sunget i kor på høyt nivå i en årrekke eller om de ved et enkelttilfelle har deltatt i korsang, har vi ikke grunnlag for å si noe om, og derfor representerer erfaringsformene *utøvende* og *instruksjon* både de med *litt utøvende erfaring* og de med *mye utøvende erfaring*, både på profesjonelt nivå og på amatørnivå.

Analysen viser at den klart største gruppa er lærere som har erfaring fra musikkfeltet, både innenfor utøvelse og instruksjon (til sammen 42,7 %). Den nest største gruppa er de som har erfaring fra både musikk og teater (til sammen 19,5 %), og den tredje største gruppa er lærere med erfaring fra teater (til sammen 9,5 %). 71,7 % av lærerne har altså erfaring fra musikk og/eller teaterfeltet. 4,85 % svarer at de ikke har kunstfaglig erfaring. 15 lærere har ikke besvart dette spørsmålet. Tolker vi «ikke svart» som ensbetydende med «ingen kunstfaglig erfaring», blir den gruppa (kat. 9) større (11,3 %). Vi har valgt å ikke inkludere lærerne som ikke har svart i kategorien «ingen kunstfaglig erfaring», fordi vi ikke kan slutte at det å unnlate svare automatisk betyr at de ikke har kunstfaglig erfaring.

På spørsmålet om *lærernes motivasjon* for å undervise i faget, «Hvorfor underviser du i faget *sal og scene?*», fikk lærerne tre svaralternativer: 1) «Fordi jeg ønsker det selv», 2) «Fordi jeg er pålagt det av ledelsen» og 3) «Annet (spesifiser)». Analysen viser at omtrent 8 av 10 lærere underviser i faget fordi de ønsker det selv, at 1 av 10 gjør det fordi de er pålagt det av ledelsen og at 1 av 10 gjør det av andre eller blandede årsaker. I kategorien «annet» er flere av svarspekifikasjonene lagt inn i kategori 1 og 2. For eksempel er kommentarer som «fordi jeg brenner for faget» og «fordi sal og scene er et viktig fag for elevene» lagt inn under kategori 1, og kommentarer som «ingen andre vil» lagt under kategori 2. Frie kommentarer utdyper bildet og viser blant annet at enkelte lærere underviser i faget både av egen motivasjon og at de er pålagt det av ledelsen, og også at enkelte underviser i faget på tross av manglende erfaring, fordi de ønsker det selv.

På spørsmålet «Hvordan samarbeider lærerne om og i undervisningen?» har lærerne svart i fritekst. Svarene er forhåndskodet i tre hovedkategorier etter i hvor stor grad lærerne samarbeider: *ikke samarbeid* (kat. 1), *noe samarbeid* (kat. 2) og *mye samarbeid* (kat. 3). Disse kategoriene er videre delt i underkategorier etter *hva* lærerne samarbeider om. Noen har svart at det er kun en lærer i faget (1A), og at de dermed i realiteten ikke har noen å samarbeide med. Vi valgte å analysere dem i en egen kategori for å få et bilde av i hvor stor grad lærerne faktisk arbeider alene eller sammen med andre lærere i faget. I tillegg så vi at en forholdsvis stor

gruppe lærere ikke hadde besvart akkurat dette spørsmålet. I en kryss-jekk (Miksza & Elpus, 2018, s. 32) opp mot spørsmålet «Hvor mange lærere underviser i faget *sal og scene* ved din skole?» fant vi at dette var hovedsakelig lærere ($n = 43$) som var alene i faget, og dermed heller ikke i realiteten hadde noen å samarbeide med. For å få et så riktig bilde som mulig av lærernes samarbeid, valgte vi å inkludere disse i kategori 1A, *bare én lærer i faget*.

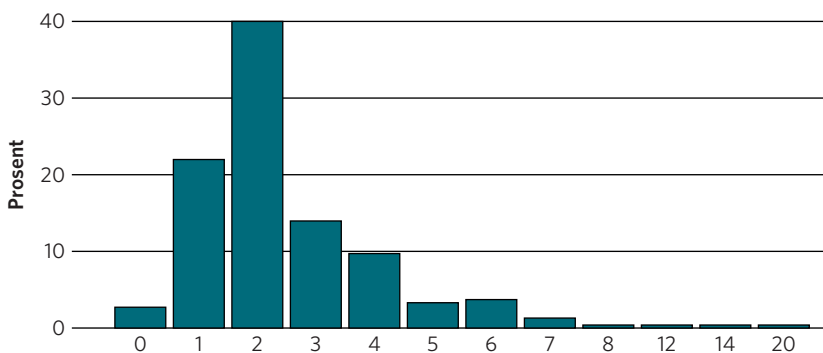
Figur 6. Lærernes samarbeid og organisering

Analysen (figur 6) viser at nesten halvparten av lærerne (46 %) er i kategori 1 (*ikke samarbeid*), og at de altså arbeider med faget helt alene. Grappa lærere som *samarbeider mye* (kat. 3), er på til sammen 22,5 %. Lærerne i denne grappa er ganske jevnt fordelt mellom de som samarbeider tett med andre lærere både om planlegging og undervisning og som fordele oppgaver ut fra de enkelte lærerne sine spesialkompetanseområder (kat. 3B), og de som samarbeider tett hele veien både om planlegging og gjennomføring (kat. 3A). Grappa lærere som har *noe samarbeid* (kat. 2) er på 31,5 %. Av figuren ser vi at den vanligste måten å samarbeide på i denne kategorien er å samarbeide om planlegging eller å dele erfaringer med andre lærere. Analysen viser at også lærere som har *noe samarbeid* av og til fordele undervisningsoppgaver ut fra lærernes spesialområder og samarbeider tettere rundt en felles forestilling.

Det store bildet av hvordan lærerne samarbeider om og i faget sal og scene, viser at nesten halvparten av lærerne *ikke samarbeider* i faget, og dermed både planlegger og gjennomfører de ulike prosjektene i faget alene. Omtrent en av tre *samarbeider noe* og en av fire *samarbeider mye* med andre lærere i faget. Det vi kan presisere og utdype ut fra datamaterialet, er at flere av lærerne som ikke samarbeider selv om de har muligheten til det, oppgir at årsaken er at de «ikke har tid». Dette samsvarer med funn om at lærerne opplever faget sal og scene som et krevende fag å undervise i, nettopp på grunn av dårlige rammefaktorer som tid og materielle forhold (Kolaas & Angelo, 2021).

(4) Faget sal og scene: Innhold, struktur og status

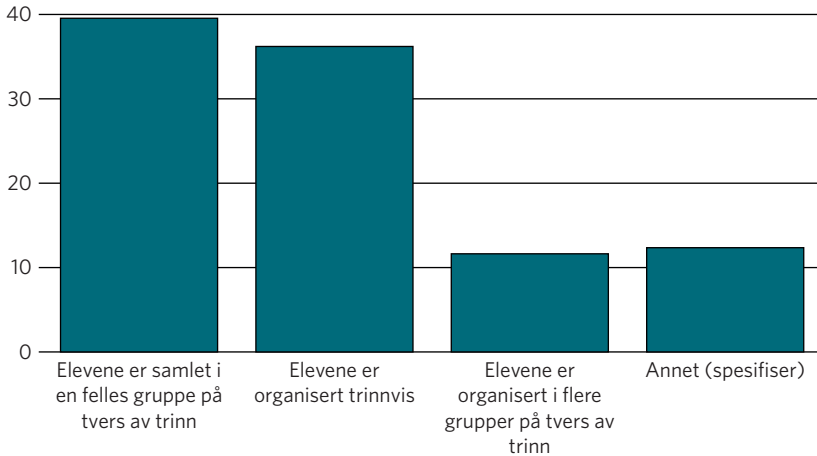
Hva vet vi om *produksjonene* som gjøres i faget sal og scene? Vi spurte «Hvor mange produksjoner ble gjort i faget skoleåret 2018/2019?». Analyseresultatet (figur 7) viser at antallet varierer fra 0 til 20. I gjennomsnitt ser vi at det gjøres 2,62 produksjoner ($SD = 2,19$) i løpet av et skoleår. De aller fleste skolene gjør 1–3 produksjoner i året, noen få skoler skiller seg ut fra hovedmengden med å gjøre flere enn 5.

Figur 7. Antall produksjoner per år per skole

Dette resultatet er naturlig å se i sammenheng med analysen omkring *organisering av elevene*: «Hvordan er elevene organisert i faget?» (figur 8).

Analysen viser at den vanligste måten å organisere elevene på er at de er samlet i en felles gruppe på tvers av trinn (39,5 % av skolene). Nesten like vanlig er det at elevene er organisert trinnsvis (36,3 %). Under 15 % oppgir at elevene er organisert i mindre grupper eller at dette varierer etter behov fra år til år.

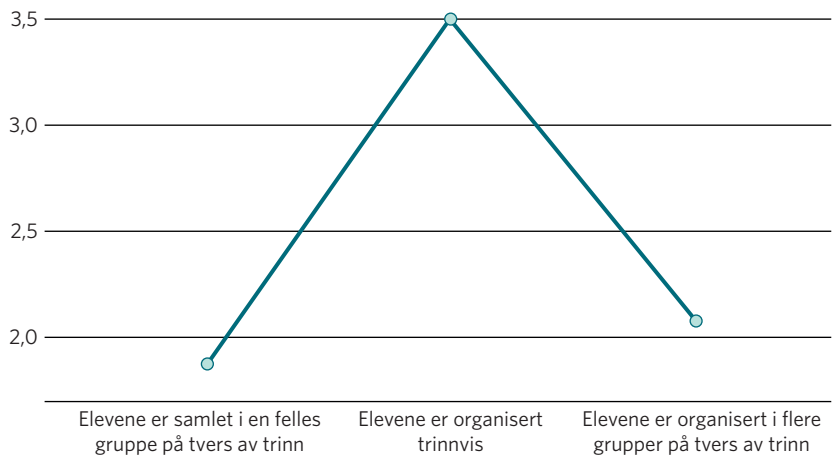

Figur 8. Hvordan er elevene organisert i faget? (i prosent)

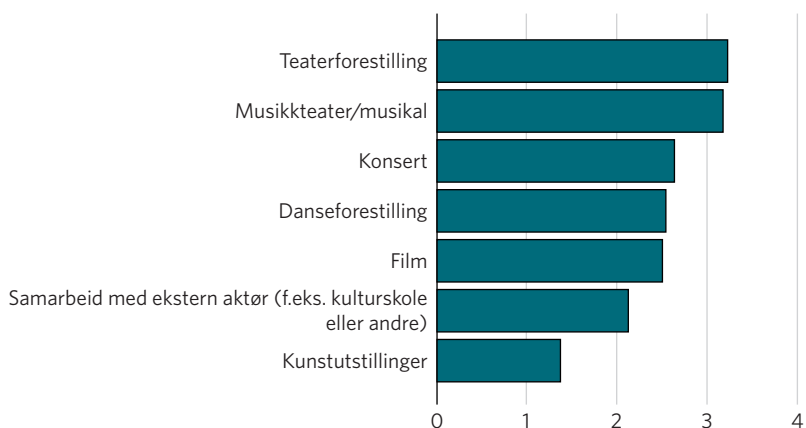
Analyserer vi resultatene om antall produksjoner og hvordan elevene organiseres i faget i sammenheng (se figur 9), ser vi at i de tilfellene elevene organiseres i en stor gruppe er det færre produksjoner per år ($M = 1,88$; $SD = 0,91$ og $M = 2,10$; $SD = 0,94$) enn i tilfeller der elevene organiseres i flere og mindre grupper ($M = 3,54$; $SD = 2,89$); en tilsvarende variansanalyse (ANCOVA) der variabelen «antall elever i valgfaget» er inkludert som kovariat – dvs. vi kontrollerer for skolestørrelsen – viser en signifikant hovedeffekt for elevenes organisering, $F(2, 170) = 6,20$, $p < 0,01$.

Analysen av spørsmålet «Hvem bestemmer hvilke typer produksjoner som gjøres i faget?» viser at det i hovedsak er elevene og lærerne i samarbeid (47 %). I 36 % av tilfellene er det lærerne som bestemmer, og i færrest tilfeller (17 %) er det elevene alene som avgjør type produksjoner.

Vi spurte lærerne «Hvilke typer produksjoner er gjort i faget de siste årene?» (svaralternativer: 1 = aldri; 5 = veldig ofte).

Figur 9. Elevens organisering vs. antall produksjoner (gjennomsnitt)

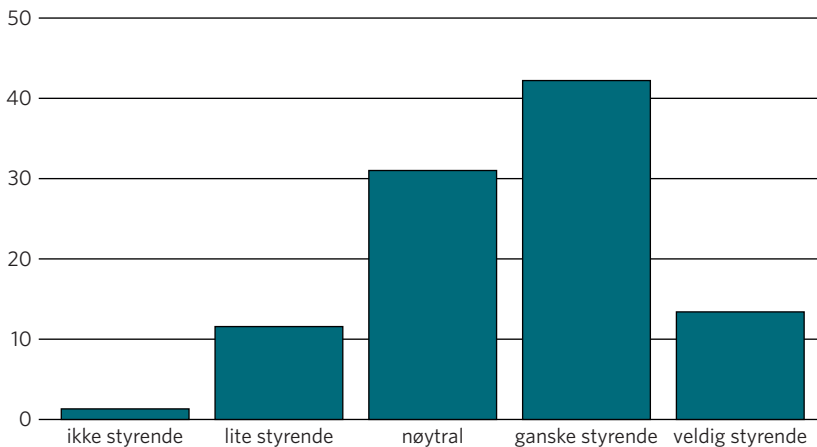
Figur 10. Hyppighet av typer produksjoner i faget (1 = aldri, 5 = veldig ofte; søylene = gjennomsnitt)

Analysen (figur 10) viser at *produksjonsformene* musikkteater (gjennomsnitt = 3,28; $SD = 1,20$) og teaterforestillinger (3,32; $SD = 1,14$) gjøres oftest. Konserter (2,87; $SD = 1,25$), danseforestillinger (2,77; $SD = 1,21$) og film (2,64; $SD = 1,23$) gjøres i litt mindre grad, mens kunstutstillinger (1,45; $SD = 0,85$) gjøres sjelden. Vi var interessert å undersøke om det var sammenheng mellom valg av produksjonsform og lærernes kompetansebakgrunn. Kryssjekkanalyser viser at det gjennomgående ikke er noen klar

sammenheng her, verken i forhold til lærernes spesifikke fagkompetanse eller i forhold til lærernes utdanning. Musikkteater og teater som produksjonsform synes dermed å være de mest foretrukne produksjonsformene uansett lærernes kompetansebakgrunn.

Samarbeid med ekstern aktør (for eksempel kulturskole) gjøres ved 60 % av skolene «aldri» og «sjelden», ved 20 % av skolene «noen ganger» og i 20 % av skolene «ofte» eller «veldig ofte» (gjennomsnitt = 2,22; $SD = 1,26$). I kategorien «annet» kommer det fram at også andre typer produksjoner og samarbeid gjøres i faget, for eksempel Ungdommens kulturmonstring og forestillinger for bestemte målgrupper (barnehage og eldre), dukketeater, revy, karneval og festival.

Analysen angående spørsmålet «I hvor stor grad er læreplanen styrende for virksomheten din i faget *sal og scene*?» (svaralternativer: 1 = ikke styrende; 5 = veldig styrende) viser analysen (figur 12) at over halvparten (55,8 %) av lærerne svarer at læreplanen er «ganske styrende» eller «veldig styrende» for virksomheten. 31,2 % svarer at de stiller seg «nøytral» til læreplanen, og 13 % betegner læreplanen som «lite styrende» eller «ikke styrende».

Figur 11. Er læreplanen styrende for lærerens virksomhet? (i prosent)

Vi spurte lærerne om hvordan de opplever at faget *sal og scene* *verdsettes blant ledelse og kolleger som ikke underviser i faget*, og i hvilken grad

de opplever at *ledelsen involverer* seg i faget. Her hadde lærerne mulighet til å krysse av på en skala fra 1 (= lav grad) til 5 (= høy grad). Analysen viser at 70,4 % av lærerne opplever at faget verdsettes i høy grad (4 eller 5 på skalaen) hos ledelsen (gjennomsnitt = 4,01; $SD = 0,98$). 5,8 % av lærerne opplever at ledelsen verdsetter faget i lav grad (skala 1 og 2). 55,4 % av lærerne opplever at faget verdsettes i høy grad av kolleger som ikke underviser i faget (4 eller 5 på skalaen) ($M = 3,60$; $SD = 1,09$), mens 14 % av lærerne opplever at faget blir verdsatt i lav grad av kolleger som ikke underviser i faget. Analysen viser altså at lærerne opplever at faget verdsettes signifikant høyere hos ledelsen ved skolene enn blant kolleger som ikke underviser i faget ($t(196) = -6,28$, $p < ,001$), og at over halvparten av lærerne opplever at faget verdsettes høyt *både* hos ledelsen og kolleger.

Når det gjelder *ledelsens involvering i faget* ser bildet annerledes ut. Vi spurte «I hvilken grad opplever du at ledelsen ved skolen involverer seg i arbeidet med faget?», med svaralternativer på gradert skala (1 = lav grad, 5 = høy grad; gjennomsnitt: 2,67, $SD = 1,31$). 28,8 % svarer at ledelsen involverer seg i høy grad, mens 47,6 % svarer at ledelsen involverer seg i lav grad. Ledelsen synes altså å verdsette faget høyt, men involverer seg mindre i arbeidet med faget.

Resultatene om fagets verdsettelse eller status har vi kryssjekket mot lærernes utdanning og lærernes samarbeidsmåter for å se etter mulige sammenhenger. I kryssjekk mot kunstfaglig vs. ikke-kunstfaglig kompetanse og nivå i utdanning (bachelor/master) finner vi ingen signifikante forskjeller mellom gruppene. Det synes altså ikke å være noen tydelig sammenheng mellom lærernes oppfattelse av fagets status og deres (formelle) kunstfaglige kompetanse. Kryssjekker vi fagets status opp mot lærernes samarbeidsmåter kan vi derimot identifisere en mulig sammenheng. Faget ser ut til å bli litt høyere verdsatt ved skoler der det er to eller flere lærere som samarbeider i faget (korrelasjonsanalyse: $r = ,19$, $p < ,01$). Faget oppleves også høyere verdsatt hos ledelsen ved skoler der lærerne samarbeider tett ($M = 4,26$; $SD = ,81$) og/eller der lærerne får undervise på sine spesialkompetansefelt i deler av produksjonsarbeidet ($M = 4,43$; $SD = ,65$) enn ved skoler der lærerne underviser i faget alene ($M = 3,75$; $SD = 1,09$).

Oppsummering og avsluttende refleksjoner: Sal og scene, det store bildet

Hva kjennetegner faget sal og scene i Norge i 2019? Hensikten med denne artikkelen har vært å kartlegge sal og scene-faget gjennom å identifisere trender i datamaterialet ved bruk av statistisk, deskriptiv analyse. Faget skal ifølge læreplanen representere en helhet av alle scenekunsthagene og de estetiske fagområdene i norsk grunnskole (Utdanningsdirektoratet, 2012). Denne studien viser at faget som helhet framstår som et kvinne-dominert musikk- og teaterfag som oppleves som høyt verdsatt hos ledelsen ved skolene.

70,3 % av norske skoler tilbyr sal og scene som valgfag og gjennomsnittlig 13,4 % av elevene ved hver skole velger faget. Tre av fire elever i faget er jenter, og to av tre lærere er kvinner. Det er i hovedsak elevene og lærerne i samarbeid som bestemmer hvilke type produksjoner som gjøres i faget. Teater og musikkteater er de produksjonsformene som gjennomføres oftest, men produksjon av rene konserter, danseforestillinger og film bidrar til å utfylle bildet av faget sal og scene som et mangespektret fag. Studien viser at 22,1 % av lærerne underviser i faget uten å ha formell kunstfaglig kompetanse, mens 77,9 % har kunstfaglig utdanning. Lærernes både formelle og uformelle kunstfagkompetanse kommer først og fremst fra musikkfaget, og deretter fra teater og musikk i kombinasjon. Den tydelige dominansen av musikk i lærernes kunstfagbakgrunn gjenspeiler ikke fagets innhold, der teater har en mer framtrædende plass. Kunst og håndverk er verken en stor del av lærernes kompetansefelt eller en stor del av faget sal og scene. Rene kunstutstillinger gjøres sjelden eller aldri, men i de større scenekunstproduksjonene, som for eksempel musikkteater, kan arbeid med kostymer, sminke og kulisser inngå som en naturlig del av faget. Den mest vanlige måten å organisere elevene på er som en felles samlet gruppe på tvers av trinn, og å gjøre en eller to sceneproduksjoner i året.

Sju av ti lærere opplever sal og scene som et høyt verdsatt fag hos skolens ledelse, og fem av ti opplever det samme blant kolleger som ikke underviser i faget. Kun 5,8 % opplever at faget verdsettes lavt av ledelsen. Studien viser ingen tendens til at lærernes kunstfaglige kompetanse har

sammenheng med fagets verdsettelse. Studien antyder derimot en viss sammenheng mellom fagets verdsettelse og antall lærere og lærersamarbeid. Ved skoler der to eller flere lærere samarbeider og/eller underviser på sine spesialkompetanseområder, oppleves faget å ha høyere status enn ved skoler der en lærer underviser i faget alene. Nesten halvparten av lærerne samarbeider aldri med andre lærere, og ved over en tredjedel av skolene er det kun én lærer som underviser i faget. Lærertetthet og lærersamarbeid kan altså se ut til å styrke fagets status ved skolene.

Hvilke betydninger kan denne studien ha når det gjelder praktisk gjennomføring av faget og forskning på feltet? En samkunstlig sceneproduksjon er et omfattende og komplekst arbeid, og elevene skal ifølge læreplanen få innblikk i alle sider ved en produksjon, alt fra utøvende scenekunst og redigering til arbeid med lys, lyd, regi, koreografi, scenografi, kostymer, sminke og økonomi (Utdanningsdirektoratet, 2012). Denne studien viser at den samkunstlige intensjonen med faget til en viss grad oppnås, men at faget likevel i hovedsak framstår som tokunstlig; nemlig som et musikk- og teaterfag. Hvis vi ser dette i sammenheng med at nesten halvparten av lærerne aldri samarbeider med andre lærere i faget og at 22,1 % av lærerne underviser uten kunstfaglig kompetanse, vil vi hevde et behov for både etter- og videreutdanningstilbud i faget, mer samkunstfaglighet i lærerutdanningene og mer ressurser til høyere lærertetthet i faget i skolen.

Studien viser at innholdet i faget i hovedsak er kunstfaglige produksjoner for scene, og i mindre grad audiovisuelle produksjoner. I den forbindelse kan det nevnes at faget i ny læreplan fra høsten 2020 har endret navn fra sal og scene til produksjon for scene, og at den audiovisuelle delen av faget er tatt bort til fordel for scenefokuset (Utdanningsdirektoratet, 2020). Hvilken betydning faget sal og scene har for skolen og elevenes læring, og hvorfor faget er så overrepresentert av jenter, gir denne studien ingen svar på. Kjønnsubalansen blant elevene og fokus på fagets potensiale for læring foreslås derfor som aktuelle områder for videre forskning.

Referanser

- Behrens, J. T. & Yu, C.-H. (2003). Exploratory data analysis. I J. A. Schinka & W. F. Velicer (Red.), *Handbook of psychology Vol. 2: Research methods in psychology* (s. 33–64). Wiley.
- Bobetsky, V. (2009). *The magic of middle school musicals*. Rowman & Littlefield Education.
- Dæhlen, M. & Eriksen, I. M. (2015). «Det tenner en gnist» *Evaluering av valgfagene på ungdomsstrinnet* (NOVA-rapport 2/15). ODA. <https://hdl.handle.net/20.500.12199/5084>
- Edberg, L. (2019). *Skolmusikalen: Om möten, makt och musik i två skolmusikalprosjekt i årskurs ni* [Doktoravhandling, Umeå universitet]. DiVA. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-156733>
- Holand, A. (2018). Oversiktsstudier og spørreskjema. I M. Krogtoft & J. Sjøvoll (Red.), *Masteroppgaven i lærerutdanninga* (s. 93–115). Cappelen Damm Akademisk.
- Kirke, undervisnings- og forskningsdepartementet. (1996). *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Regjeringen.
- Kolaas, S. S. & Angelo, E. (2021). *For selve livet: Om samkunstlig læring i faget produksjon for scene*. [Under utarbeidelse]. Fakultet for lærerutdanning og kunst- og kulturfag, Nord universitet.
- Krumsvik, R. J. (2016). *En doktorgradsutdanning i endring*. Fagbokforlaget.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal.
- Miksza, P. & Elpus, K. (2018). *Design and analysis for quantitative research in music education*. Oxford University Press.
- Nielsen, F. V. (2010). *Almen musikkdidaktik*. Akademisk forlag.
- Nilsson, B. (2011). Perspektiv på populärmusik och skola. I C. Ericsson & M. Lindgren (Red.), *Unga, populärmusik och skola. Perspektiv på populärmusik och skola* (s. 83–104). Studentlitteratur.
- Notland, H. A. (2011). *Opera i skolen: Om produksjon av opera og musikal i skolen*. Pareli productions.
- Rønning, O. S. (2019). *Sal og Scene: En studie av elevers perspektiv på praktisk-estetisk undervisning* [Mastergradsavhandling, Nord universitet]. Nord Open Research Archive. <http://hdl.handle.net/11250/2612550>
- Tukey, J. W. (1977). *Exploratory data analysis*. Addison-Wesley.
- Utdanningsdirektoratet. (2012). *Læreplan i valgfaget sal og scene (SOS1-01)*. <https://www.udir.no/klo6/SOS1-01/Hele/Formaal>
- Utdanningsdirektoratet. (2015). *Utdanningsspeilet. Tall og analyse av barnehager og grunnsopplæringen i Norge*. https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/utdanningsspeilet_2015.pdf

- Utdanningsdirektoratet. (2018). *Valgfag på ungdomstrinnet*. Statistikknotat 1/2018. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-grunnskole/valgfag-pa-ungdomstrinnet/#140196>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan for valgfaget produksjon for scene* (SOS01-02). <https://www.udir.no/lk20/sos01-02>